

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ

“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић

Проф. др Марија Крвавац

Проф. др Владимир Боранијашевић

Доц. др Бојан Бојанић

Доц. др Драган Благић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-062-5

Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије

Др Драган БЛАГИЋ*

UDK 343.211.2

НАСТАНАК И РАЗВОЈ ПРИНЦИПА ЛЕГАЛНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Апстракт: Аутор у раду анализира развојни пут принципа легалитета од настанка, па све до данас. Најпре се полази од најзначајнијих правних докумената која садрже наведено начело, па се кроз различите историјске етапе сагледава садржина и његов значај. Начелом законитости се штити правна сигурност грађана, њихова права и слободе, њиме се грађанину јамчи да може бити осуђен и кажњен само за дело које је као кривично дело било предвиђено у закону, и то пре него што је учињено.

Само суд и кривични поступак могу пружити оне гаранције које су неопходне код примене кривичних санкција које тешко погађају учиниоца, као што је казна. Стога, данас је начело законитости у кривичном праву опште правно начело и као такво, могуће га је посматрати и у склопу права као целовитог нормативног система.

Кључне речи: легалитет, начело, законик, кривично право

УВОД

Када се објашњава појам начела законитости, онда најпре треба поћи од самог значења речи „законитост“. Реч законитост је изведена из речи „закон“. Док закон уобичајено означава посебан акт с највишом правном снагом, дотле законитост означава динамичко правно начело, које се односи или на ефективност правног поретка или на стање и квалитет датог права. Поред речи законитост, често се користи реч „легалност“, изведена од латинске речи *lex* (закон), која означава исто што и законитост са могућим различитим варијантама (легислатура, легислатор).

Данас се начело законитости односи како на кривична дела, тако и на казне. Не само да су кривична дела одређена законом, већ, такође и казне морају бити предвиђене законом. Не може се за кривично дело предвиђено законом предвидети или мењати казна неким другим нормативним актом, на пример уредбом. Даље, по правилу, кривично дело и казна се предвиђају у једном истом законском пропису. На крају, кривично дело мора бити

* Доцент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, dragan.blagic@pr.ac.rs

предвиђено и казна прописана у закону пре него што је дело учињено. Кривични закон важи за кривична дела која су учињена после његовог доношења и ступања на снагу. Такође, ово важи и у погледу казне, која мора бити прописана у закону пре него што је дело учињено. С друге стране, ако се говори о повреди начела законитости, онда ће она постојати: а) ако се узме као као кривично дело, дело које уопште није предвиђено законом; б) ако се примени казна која није законом прописана за једно кривично дело; в) ако се примени казна која је законом прописана за једно кривично дело тек после његовог доношења.

1. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПРИНЦИПА ЛЕГАЛИТЕТА УОПШТЕ

Начело законитости у кривичном праву обично се изражава латинском изреком *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (нема кривичног дела без закона, нема казне без закона). Ова латинска изрека, као што је познато, потиче од немачког теоретичара А. Фојербаха / А. Feuerbach/.¹

Иако је начело законитости изражено латинском формулацијом, историјски посматрано, оно не води порекло из римског права. Напротив, у римском праву у доба царства широко је примењивана аналогија. Судији је било дозвољено да расправља и кажњава поједине или све случајеве у кривичним предметима по принципу *ad exemplum legis crimen majestatis* (L. 7. 3. D. 48, 4).² Најранији значајан успех на плану развоја начела законитости, било је доношење Велике повеље о слободама (*Magna Carta Libertatum*) у Енглеској 1215. године.³ Овај акт је од значаја за кривично право зато што је у њему, у смислу начела законитости, владавина била постављена на монархов *ius iurendi*. У члану 39. ове повеље⁴ уграђен је принцип законитости као општи принцип за заштиту одређених људских вредности.

Средњовековно кривично право карактерисало је слободно стварање кривичних дела и казни од стране судије. Треба напоменути да су у

¹ Ansel Feuerbach, *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden Peinlichen Rechts*, 1, 1801, р. 20-21, наведено према З. Стојановић, *Кривично право*, Београд, 2014, 39.

² Силвија Петровић, *Петроактивност закона и других општих аката – теорија сукоба закона у времену*, Београд, 1987, 190-192.

³ Hans H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, Berlin, 1996, 131.

⁴ Текст члана 39. Повеље гласи „Ниједан слободан човек неће бити ухапшен или затворен у тамници или лишен поседа, или стављен ван закона или изгнан или на било који начин оштећен, нити ћемо ишта учинити против њега, сем по законској пресуди њему једнаких или сагласно закону земље.“ Текст је преузет из рада С. Пановић - Ђуровић, *Начело легалитета и легитимитета у кривичном праву*, Београд, 1995, 10-12.

развијенијем праву овог доба, као што су: византијско, српско и нека друга, постојале тенденције да се уведе начело законитости у области кривичног законодавства. Ове тенденције су се јављале као израз тежњи појединих владара да су судије могле да сврставају кажњива дела у зависности од конкретних случајева.⁵

Значајан утицај на настанак и развој принципа законитости у средњовековном кривичном праву имао је и Законик цара Стефана Душана из 1349. и 1354. године. У члану 172. било је прописано: „*Све судије да суде по закону, право, како пише у Законнику, а не да суде по стаху од царства ми*“.⁶ У овој одредби се, поред осталог, утврђује принцип независности правосуђа према извршној власти, односно, одвајање законодавне од извршне власти.⁷

Значајни напредак уследио је са афирмацијом права човека и слободe воље и мисли, што се везује за крај 18. века и доношење опште познате Декларације о правима човека и грађанина из 1789. године. У члану 8. Декларације предвиђа се „*Законом је могуће установити само казне које су очигледно и строго потребне; нико не може бити кажњен осим на основу закона који је донет и проглашен пре извршеног кривичног дела и који је законито примењен.*“

Многи се теоретичари⁸ у кривичном праву слажу, да су доношењем Декларације о правима човека и грађанина створени услови за примену начела законитости у кривичном праву. Дакле, од тада почиње процват законодавне регулативе у свим подручјима друштвеног живота.⁹

Посебни утицај и значај на развој начела законитости имала је класична школа. Наиме, чувени представник класичне школе, Бекарија /Beccaria/ 1764. године у свом делу „*Dei delitti e delle pene*“ (О злочинима и казнама) истицао је важност везаности судске власти за закон, јер само тако, када се унапред зна шта је забрањено и кажњиво и која ће

⁵ Тома Делибашић, *Примена блажег закона*, Београд, 1995, 20-22.

⁶ Законик више пута прописује да суд суди „*по закону*“, па у смислу поштовања начела законитости, Законик укида старе облике „*самосуда*“ (чл. 80). Види: Ф. Тарановски, *Начело законитости у Законнику цара Душана*, Београд, 1922, 3-7.

⁷ Тома Живановић, „Да ли је препоручљиво да судија може једну радњу која изрично не улази у законску норму да казни и да сматра противправном“, превод са француског, Б. Петровић, *Правосуђе*, бр. 3/1938, стр. 1-3. Ж. Булатовић, „Начело легалитета у кривичном праву“, *Зборник радова*, Подгорица, бр. 1-2/ 1969, 36-37.

⁸ Фрањо Бачић наводи да је начело законитости доживело пуну победу у Француској револуцији која, иако га није родила, ипак је дала огромно значење. Ф. Бачић, *Коментар Казненог закона*, Загреб, 2004, стр. 18-21. Такође видети: П. Новоселец, *Казнено право-општи део*, Загреб, 2007, стр. 68-69, В. Камбовски, *Казнено право-општи дел*, Скопје, 2005, 160.

⁹ Владо Камбовски, *Казнено право*, 162.

казна стићи учиниоца „грађани ће постићи ону сигурност која је праведна, јер су се људи ради ње удружили у друштво и која је корисна, јер им омогућује да унапред тачно прорачунају последице злог дела.“¹⁰

Велика заслуга припада немачком теоретичару А. Фојербаху, који у свом чувеном делу *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen Peinlichen Rechts*, 1781. године, начело законитости изражава латинском формулацијом (*nullum crimen, nulla poena sine lege*).¹¹

Начело законитости под утицајем Декларације о правима човека и грађанина, предвиђено је у одредбама Кривичног законика Француске из 1791. године. Такође је међу првим законима који је предвидео начело законитости, био тзв. Наполеонов Кривични законик из 1810. Законик, који садржи јасне, прецизне и једноставне одредбе, такође предвиђа и забрану ретроактивности.¹²

Баварски Кривични законик од 1813. године, такође је предвиђао начело законитости. Овај законик је израђен независно од Наполеоновог законика и имао је изванредан утицај на поједине немачке кривичне законе. Истиче се да је законик врло систематичан, да му је обележје што има три врсте кривичних дела и то: злочине, преступе и прекршаје.¹³

Свакако се може прихватити закључак да су Наполеонов Кривични закон из 1810. године и баварски Кривични закон из 1813. године два кодификаторска дела која су служила као узор кривичним законима донесеним током 19. века.¹⁴

Поред поменутих закона, на даљи развој и значај начела законитости утицало је и схватање Ф. Листа /Franz v. List/ чувеног немачког теоретичара кривичног права. У вези са тим је и једна позната Листова изрека да је кривично право „*magna charta*“ злочинаца, где се грађанима гарантује да неће бити кажњени и гоњени за оно што унапред није било одређено као кривично дело.¹⁵ Дакле, гарантивна функција кривичног права се односи на

¹⁰ Cesare Beccaria: *O zločinima i kaznama*, Сплит, превео са италијанског Антун Цвитанић, 1984, 74.

¹¹ Видети: Тома Живановић, *Основи кривичног права – општи део*, Београд, 1922, 31-32.

¹² Видети: Hans N. Jescheck / T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts*, AT, Berlin, 1996, 132-133, који истиче да је овај законик један од најважнијих узора за кривично законодавство XIX века. Такође, Б. Златарић, *Кривично право – општи део*, Загреб, 1977, 86-87.

¹³ Фрањо Бачић, Ш. Павловић, *Коментар Казненог закона*, 2004, 19-20.

¹⁴ Б. Златарић, *op.cit.* 86-87.

¹⁵ Истиче се да ипак треба бити свестан ограничених домета начела законитости. Иако је модерно кривично право у демократском друштву незамисливо без доследног придржавања овог начела, то начело само по себи не може да заштити појединца и грађанина од арбитрерних захвата државе у односу на његова основна права. З. Стојановић, „Начело законитости у кривичном законодавству Србије и Црне Горе и

сваког грађанина, тако да и у случају извршења кривичног дела, грађани могу бити кажњени само казном која је законом предвиђена за то дело.¹⁶ Сигурно да пут увођења начела законитости у кривично право није био без тешкоћа. Један од ретких противника начела законитости јесте био Биндинг /Binding/, творац нормативне теорије. По њему, закони би могли у извесним ситуацијама имати повратно дејство. Такође, аутор критикује начело законитости, јер се њиме забрањује аналогија у кривичном праву. Затим истиче да је забрана аналогије узрок што многобројни деликти тј. учиниоци остају некажњени. Стога судији треба не само допустити да по аналогији ствара нове инкриминације, него треба допустити да се то чини у што већој мери.¹⁷

Као што је познато, у СССР је 1918. године, под утицајем тоталитаристичког режима напуштено начело законитости, где се кривичном делом сматрало свако опасно дело, без обзира да ли је предвиђено у закону. Тек 1958. године Врховни Совјет поново предвиђа начело законитости у кривичном закону.¹⁸

Такође, начело законитости је било напуштено и у немачком кривичном праву 1935. године. Наиме, параграфом 2-а посебног закона уведена је, а касније и примењивана аналогија. Кривичним делом сматра се не само дело описано у закону, него и свако друго које одговара „*здравом осећању народа*.“ Тек, после пада режима у Немачкој, поново је уведено начело законитости, које и данас важи.¹⁹

Данас се начело законитости сматра општим људским добром, начело које полази од владавине права, насупрот самовољи, па га прихватају готово сви модерни кривични законици.²⁰ Реч је о фундаменталном начелу савременог кривичног права, које због свог значаја има и карактер уставног начела.²¹ Такође, начело законитости предвиђено је и у бројним међународним актима о чему ће касније бити више речи.²²

Европска конвенција за заштиту људских права и слобода,“ *Зборник радова са саветовања*, Златибор, 2004, стр. 104, као и Б. Златарић, *op. cit.* 87-88.

¹⁶ Фрањо Бачић, Ш. Павловић, *op. cit.* 20.

¹⁷ Karl Binding, *Die Normen und ihre Übertretung erster Band Normen und Strafgesetze*, 1922, 153-157.

¹⁸ Жарко Булатовић, *op. cit.* 38.

¹⁹ Б. Златарић, *op. cit.* 87.

²⁰ Петар Новоселец, *Казнено право- опћи дио* Загреб, 2007, 70.

²¹ Члан 34. Устава Републике Србије, Службени гласник, РС, 35/2006.

²² *Опита декларација о правима човека Уједињених нација чл. 11. став 2. из 1948. године*, „Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода чл. 7. из 1950. године, *Међународни пакт о грађанским и политичким слободама чл.15. из 1966. године*.

На крају, може се рећи да је начело законитости постало општепризнато и прихваћено у кривичном праву. Реч је о универзално прихваћеном достигнућу за које се данас сматра да је постало општа цивилизацијска тековина, која по свом значају далеко превазилази границе кривичног права.²³

2. НАЧЕЛО ЗАКОНИТОСТИ У НАЦИОНАЛНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

За кривично право у периоду 19. века, тачније од 1860. године посебно је значајно доношење Криминалног (Казнителног) законика за Књажевство Србију. Криминални законик за Књажевство Србију је један од првих тога доба, којим се предвиђа начело законитости. Дакле, у параграфу 2. Законика било је предвиђено „*За које дело није у закону, пре него што је учињено, казано да ће се казнити онај који га учини, за оно се не може нико ни осудити.*“²⁴

У даљем тексту законика предвиђа се у параграфу 11. да „*ако се какво казнено дело учини под једним Казнителним законом, а суди се у време кад се тај закон промени и настане други, онда ће свагда пресудити и казнити по оном од та два закона, који за кривца буде блажи.*“²⁵ Анализирајући поједине одредбе законика, може се рећи да је највећи напредак у односу на дотадашња темељна начела кривичног права Кнежевине Србије, укидање дискреционог права суда да се пресуђује на основу аналогije. Сматра се да је реч о постојању начела законитости и нужном поштовању нововведеног начела.²⁶

У Црној Гори је важио Кривични законик за Краљевину Црну Гору из 1906. године, који је такође на одређени начин познавао начело законитости, будући да је израђен по узору на српски Криминални (Казнителни) законик.

Најпотпунија кривичноправна формулација начела законитости у предратном кривичном законодавству дата је у Кривичном законнику за Краљевину СХС од 27. јануара 1929. године.

²³ Видети: М. Shahabuddeen, „Does the Principle of legality Stand in the Way of progressive development of law?“, *Journal of International Criminal Justice*, бр. 10/2004, стр. 1007-1008.

²⁴ Душан Николић, *Кривични законик Књажевине Србије*, Ниш, 1991, 5.

²⁵ *Ibid.*, где се у даљем тексту законика прописује, (пар. 5.) „*Дела која су се до сад као казнима сматрала и казнила, но за која није и казна опредељена била, пресудиће се по казнителном законнику, ако не буду коначно већ пресуђена, кад овај законик почне важити*“, 6-7.

²⁶ Видети: Томислав Васиљевић, Ђорђе Ценић, *Развој кривичноправне мисли у Србији 19. века*, Београд, 1987, 20-21.

Овај законик је у првом одсеку, глави I и уводним одредбама у параграфу 1. изричито предвидео: „*Нико не може бити кажњен за дело, за које није закон, пре него што је учињено, прописао да ће се и како ће се казнити онај, који га учини.*“ И даље: „*Ако је по учињеном кривичном делу измењен кривични закон, онда се примењује блажи закон.*“ Мере безбедности се примењују по новом закону и ако се учинилац не би по њему осудио на казну“.²⁷

За даљи развој начела законитости од значаја је и доношење Кривичног законика ФНРЈ из 1951. године. Законик предвиђа начело законитости на један савременији и савршенији начин. Према члану 2. „*Нико не може бити кажњен за дело које, пре него што је учињено, није било законом одређено као кривично дело и за које законом није било прописано како ће се казнити онај који га учини.*“ У одредби чл. 90 прво се прописује: „Одговорност за кривична дела одређује се према кривичном закону који је важио у време извршења дела (став 1.), а по питању блажег прописа предвиђа се: „*Нови Кривични законик примењиваће се и на дела која су извршена пре његовог ступања на снагу, ако је блажи за учиниоца*“.²⁸ Када се упореде ове одредбе са одредбама 3. и 4. КЗ СФРЈ из 1976.²⁹ године, може се закључити да је закон из 1951. године дао решења која су веома савремена и врло прихватљива.³⁰

Наиме, у законнику се посебно образлаже начело *nullum crimen, nulla poena sine lege*, наводећи да то начело спада у питања којима се решавају основна питања кривичног права, одређује суштина целог законика, а нарочито даје правац казнене политике. Дакле, полазиште и основни смисао

²⁷ Даље се истиче да начело законитости има велики друштвени и политички значај. Оно представља заштиту за сваког грађанина од сваке могуће судске самовоље, како злонамерне, тако чак и благонамерне. Ако судија јасно види да је закон рђав или има празнина; судија мора памтити правило *dura lex, sed lex* (свиреп или рђав закон, ипак је закон) и не може на себе преузети улогу поправљања закона. М. Чубински, *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*, Београд, 1934, 25-26.

²⁸ Затим, постоји схватање да из овог начела произлази да се кривично дело и казна могу предвидети само законом, према томе извор кривичног права може бити само закон. Обичајно право, судска пракса па и наука кривичног права не могу бити извор кривичног права. Више о томе: Ј. Таховић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 1962, 7-8.

²⁹ Службени лист СФРЈ 44/1976 на снази од 01. 07. 1997. године у чл. 3 предвиђа: „*Никоме не може бити изречена каза или друга кривична санкција за дело које, пре него што је учињено, није законом било одређено као кривично дело и за које није била прописана казна*“.

³⁰ Видети: Тома Делибашић, *op. cit.* 28-29.

начела је да само законодавац може одређивати које се дело има сматрати кривичним делом. Закони при том не могу имати повратно дејство.³¹

На даљи развој начела законитости од значаја је и доношење Основног кривичног закона.³² У одредби (члан 3. ОКЗ) предвиђено је „*Никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које, пре него што је учињено, није било законом одређено као кривично дело и за које није била законом прописана казна.*“

У овом закону начело законитости *дела* предвиђено је на уобичајени начин, док је начело законитости *казне* регулисано на мало прикладнији начин, јер се односи и на *друге кривичне санкције*. Сходно томе, и тада се могло размишљати о нешто другачијим формулацијама одредбе којом се предвиђа начело законитости.³³

На крају, посебни утицај на развој начела законитости има доношење Кривичног законика Србије.³⁴ У члану 1. КЗ под насловом „Нема ни кривичног дела нити казне без закона“, предвиђа се да: „*никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које, пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити му се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено.*“

Кривични законик се оваквим прописивањем начела законитости придружује оним кривичним законима, који начело законитости предвиђају на самом почетку у одредби чл. 1. КЗ као једно од основних начела кривичног права.³⁵ Први део одредбе забрањује да некоме буде изречена казна или друга кривична санкција за дело које пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело (*nullum crimen sine lege*). Други део садржи забрану изрицања оне казне или друге кривичне

³¹ Александар Стајић, „Начело легалитета и индивидуализације казне у кривичном праву ФНРЈ“, *Архив за правне и друштвене науке*, Београд, 1952, 437-438.

³² Службени гласник Републике Србије, бр. 39/2003.

³³ Стојановић истиче да начело законитости треба формулисати као у предлогу Нацрта Кривичног законика Србије члан 1. „Нема кривичног дела нити казне без закона“, где се предвиђа да „*никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које, пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити му се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено.*“ Види: З Стојановић, „Начело законитости у кривичном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода“, *Саветовање Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*, Златибор, 2004, 104-105.

³⁴ Службени гласник Републике Србије бр. 85/05.

³⁵ Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2007, 26-27.

санкције која није законом била прописана пре него што је дело учињено (*nulla poena sine lege*).³⁶

ЗАКЉУЧАК

Досадашњи развој кривичног права показао је универзалну тенденцију сталног ширења граница кривично правне заштите. С једне стране, то има за последицу што сувише широко задире у слободу појединца, док с друге стране води ка неефикаснијој заштити и оних добара, којима је она неопходна. Екстензивно кривично право не може обезбедити генерално-превентивни учинак који је неопходан за једну релативно ефикасну кривичноправну заштиту. Кривично право се не може легитимирати заштитном функцијом, ако је и фактички не би обављало. Генерална превенција поставља да грађани познају кривичне законе, а познато је да су њихове могућности у том погледу ограничене, тј да постоји ограничен капацитет пријема информација које садрже кривичноправне норме. Ово показује да и са аспекта могућности кривичноправне заштите, решење треба видети у моделу кривичноправне заштите ограничене само на заштиту највреднијих добара од најтежих облика напада. Напослетку, начело законитости (*nullum crimen nulla poena sine lege*) је основни принцип на коме се заснива кривично право једне земље. Реч је о начелу које данас гарантује једно од основних права човека, а то право је: да нико не сме бити подвргнут самовољном кажњавању, да држава може појединцу одузмети или ограничити слободу или друга важна добра само у случају и на начин који је предвиђен законом.

³⁶ *Ibid.*

Dragan BLAGIC, LL.D.

Assistant Profesor

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

THE BECOMING AND DEVELOPMENT OF THE PRINCIPLE OF LEGALITY IN CRIMINAL LAW

Summary

The principle of legality protects the legal certainty of citizens, their rights and freedoms, it guarantees a citizen that he can be convicted and punished only for an offense that was foreseen as a crime in law, and before it is done. Today, the principle of legality is considered to be a common human good, a principle that proceeds from the rule of law, as opposed to arbitrariness, and is accepted by almost all modern criminal codes. Finally, it can be said that the principle of legality has become widely recognized and accepted in criminal law. It is a universally accepted achievement that is now considered to have become a universal civilization acquis, which by its significance far exceeds the limits of criminal law.

Key words: legality, principle, code, criminal law

ЛИТЕРАТУРА

- Бачић Фрањо, *Коментар Казненог закона*, Загреб, 2004.
- Бачић Фрањо, Павловић Шиме, *Коментар Казненог закона*, 2004.
- Вессарија Сесаре, *О злочинима и казната*, Сплит, предео са италијанског Антун Цвитанић, 1984.
- Binding Karl, *Die Normen und ihre Übertretung erster Band Normen und Strafgesetze*, 1922.
- Булатовић Жарко „Начело легалитета у кривичном праву,“ *Зборник радова*, Подгорица, бр. 1-2/1969.
- Васиљевић Томислав, Ценић Ђорђе, *Развој кривичноправне мисли у Србији 19. века*, Београд, 1987.
- Делибашаић Тома, *Примена блажег закона*, Београд, 1995.
- Живановић Тома, „Да ли је препоручљиво да судија може једну радњу која изрично не улази у законску норму да казни и да сматра противправном“, *Правосуђе*, Београд, бр. 3/1938.
- Jescheck Hans H., Weigend Tomas., *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, Berlin, 1996.
- Камбовски Владо, *Казнено право- општи дел*, Скопље, 2005.
- Николић Душан, *Кривични законик Књажевине Србије*, Ниш, 1991.

Новоселец Петар, *Казнено право-општи део*, Загреб, 2007.

Петровић Силвија, *Ретроактивност закона и других општих аката – теорија сукоба закона у времену*, Београд, 1987.

Shahabuddeen Muhamed, „Does the Principle of legality Stand in the Way of progressive development of law?“, *Journal of International Criminal Justice*, бр. 10/2004

Стајић Александар, „Начело легалитета и индивидуализације казне у кривичном праву ФНРЈ“, *Архив за правне и друштвене науке*, Београд, 1952.

Стојановић Зоран, „Начело законитости у кривичном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и слобода“, *Зборник радова са саветовања*, Златибор, 2004,

Стојановић Зоран, *Кривично право*, Београд, 2014.

Feuerbach Ansel, *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden Peinlichen Rechts*, 1801.

Таховић Јанко, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 1962.

Тарановски Федор, *Начело законитости у Законику цара Душана*, Београд, 1922.

Чубински Михајло, *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*, Београд, 1934.